

De ontwikkeling van het jonge kind

DE SPELONTWIKKELING

Leren door spelen

Colofon**K&P Opleidingen**

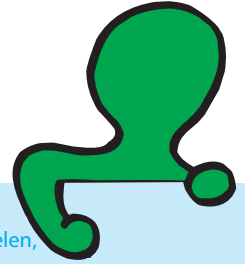
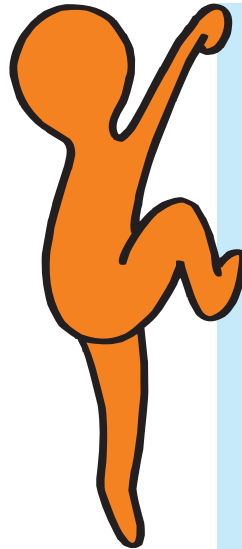
Postbus 25, 5688 ZG Oirschot
 Telefoon 0499 - 57 80 40
 Fax 0499 - 57 84 27
 E-mail info@kp-opleidingen.nl
 Internet: www.kp-opleidingen.nl

Samenstelling

Wilma Jansen,
 docent spelen en activiteiten

Vormgeving

STIPT, Eindhoven

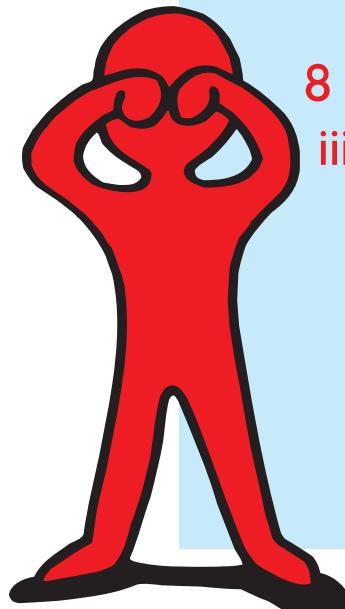

Net als bij andere gebieden waarin kinderen zich ontwikkelen, verloopt de ontwikkeling op het gebied van spel in een aantal fasen. De meeste daarvan spelen zich af vanaf de geboorte tot het vierde jaar. Deze jaren zijn voor alle ontwikkelingsgebieden enorm belangrijk; denk maar aan de sensomotorische ontwikkeling of aan de taalontwikkeling. Het jonge kind doet in hoog tempo nieuwe vaardigheden op en op vele fronten tegelijk. Maar wat er nou precies gebeurt op het gebied van spel, leest u in dit boekje.

Kinderen van 0 tot 4 spelen de hele dag. Dit maakt spel ook het middel bij uitstek om hen te begeleiden bij het ontwikkelen van nieuwe inzichten en vaardigheden. Het is belangrijk dat we als ouders en leidsters de juiste omgeving bieden, de juiste materialen en de juiste activiteiten. En vooral, dat we zelf op een goede manier een 'speelkameraadje' voor de kinderen kunnen zijn. De handvatten om met de spelontwikkeling op een verantwoorde wijze aan de slag te gaan, vind u in dit boekje.

En hoewel spel voor het jonge kind een zeer serieuze bezigheid is, hopen we dat u met de tips uit dit boekje steeds plezieriger 'spelenderwijs speelt met spel'.

8 ... 9 ... 10 ...
 iiiiik kom ...

DE SPELONTWIKKELING

wat is spel?

Wanneer we in een woordenboek opzoeken wat er over 'spel' geschreven wordt, vinden we het volgende:

spel (het ~, ~len, ~en, ~en)

- 1 bezigheid ter ontspanning volgens vaste regels met elementen als verbeelding, competitie, behendigheid, inzicht en kans
- 2 partij, wedstrijd
- 3 stel benodigdheden voor een spel ter ontspanning
- 4 techniek van acteren => toneelspel
- 5 vrije of onberekenbare werking of beweging van een orgaan, van krachten of verschijnselen
- 6 het bespelen van een muziekinstrument, wijze van spelen
- 7 toneelstuk
- 8 [Belg., niet alg.] speling [Belg., niet alg.] [Belg., niet alg.]

Je ziet dat het woord 'spel' voor vele verschillende zaken wordt gebruikt. Wat we echter missen in deze opsomming, is het spel dat jonge kinderen ons laten zien. Vreemd, want juist in die vorm is spel van essentiële betekenis voor de ontwikkeling van ieder mens! Maar een kind speelt niet om zich te ontspannen (1). Een jong kind speelt nog geen wedstrijd (2). Een baby heeft nog geen benodigdheden voor zijn spel (3). En een dreumes speelt nog geen toneel of muziek (5, 6 en 7). Jonge kinderen spelen gewoon om het spelen zelf. Voor hen heeft spelen geen ander doel. Ze spelen niet om iets anders te bereiken. Ze willen niet winnen, verliezen of leren. Ze zijn gewoon bezig. En de bezigheid is spel.

Of toch niet..?

Zie je niet vaak de gebeurtenissen van pas geleden terug in het spel van kinderen?

Fatimah is gisteren naar het consultatiebureau geweest en kreeg een prik. Vandaag is zij de poppendokter, die alle poppen prikken geeft.

Kinderen gebruiken spel dus blijkbaar als instrument om bepaalde zaken te verwerken.

*En wat te denken van Sem.
Hij fietst in de speelzaal als een razende rond.*

Ondertussen kijkt hij zijn ogen uit naar wat de anderen doen. Gaan ze voor hem aan de kant? Botsen ze gewoon? Komen ze op hem af?

Sem gebruikt het fietsen om greep te krijgen op de wereld: Wat gebeurt er als ik dit doe?

Nadia krijgt een klap op haar hoofd, omdat ze bovenop het zandtaartje van Roman is gaan zitten.

Zij ontdekt dat er andere mensen zijn, die soms dingen willen, die jij niet wilt. Nadia leert door spel.

*Laura zucht tegen haar collega dat er vast storm komt. De hele ochtend zijn er al grote en kleine botsingen geweest tussen de kinderen.
Bij het minste of geringste was het brullen geblazen. De hele ochtend waren de kinderen heel erg druk.*

Via hun spel zeggen de kinderen tegen de leidsters dat ze onrust hebben in hun lijf. In dit geval is het spel heel letterlijk de taal van de kinderen.

In alle voorbeelden hierboven gebruiken kinderen spel als instrument. Een instrument om de wereld te leren begrijpen, of om uit te drukken wat er aan de hand is. Spel kunnen we beschouwen als de 'taal' van jonge kinderen. Maar tegelijkertijd moet spel wel leuk zijn, om 'spel' genoemd te worden. Als het geen spelletje meer is, dan stopt spel.

Als het jonge kind leert van spel, zich uit via spel en via spel de wereld ontdekt, dan is spel een bezigheid die wij als volwassenen serieus moeten nemen. Dat wil zeggen, dat we ervoor zorgen dat de kinderen (en wijzelf) er plezier in houden.

Het is een eigenschap van de mens om plezier te hebben in dingen die we goed kunnen, of in dingen die we leuk vinden om te leren, onder de knie te krijgen. Als we dingen doen die we eigenlijk niet kunnen, dan worden we daar onzeker van. We voelen ons ongemakkelijk en stoppen er zo snel mogelijk mee. Dat zie je natuurlijk ook bij kinderen. Kinderen die alleen maar spel of speelgoed krijgen aangereikt (ver) boven hun niveau, worden daar onzeker van, voelen zich ongemakkelijk en haken af. Het is dus belangrijk om de kinderen op hun niveau aan te spreken. En omdat het over spel gaat, hebben we het dan over het spelniveau.

SPELEN OP NIVEAU

4

Mensen maken op allerlei terreinen ontwikkeling door. Zo heb je de cognitieve ontwikkeling, de motorische ontwikkeling, de zintuiglijke ontwikkeling, de sociaal-emotionele en muzikale.

Eigenlijk kun je van elke ontwikkeling zeggen dat het gaat om stapjes op een ladder, of om stapjes op een pad. Ieder stapje betekent dat je er weer iets hebt bijgeleerd. Zo maken we ook een ontwikkeling door op het gebied van spel. En net als bij vele andere ontwikkelingen, zetten we ook in de spelontwikkeling de meeste stappen in de eerste jaren van ons leven.

De spelontwikkeling is op meer dan één manier in te delen. Wij gaan hier uit van een indeling, gebaseerd op de bevindingen van mevrouw Vermeer, een pedagoge die in de jaren 70 van de vorige eeuw wetenschappelijk onderzoek deed naar de ontwikkeling van spel bij kinderen. Zij maakt een onderscheid tussen de speelwereld en de niet-speelwereld. In de speelwereld onderscheidt zij een aantal stadia.

In een schema ziet dit er als volgt uit:

Wanneer we kijken naar de verschillende stadia in de spelontwikkeling, zien we dat het daarbij gaat om spel op vijf niveaus:

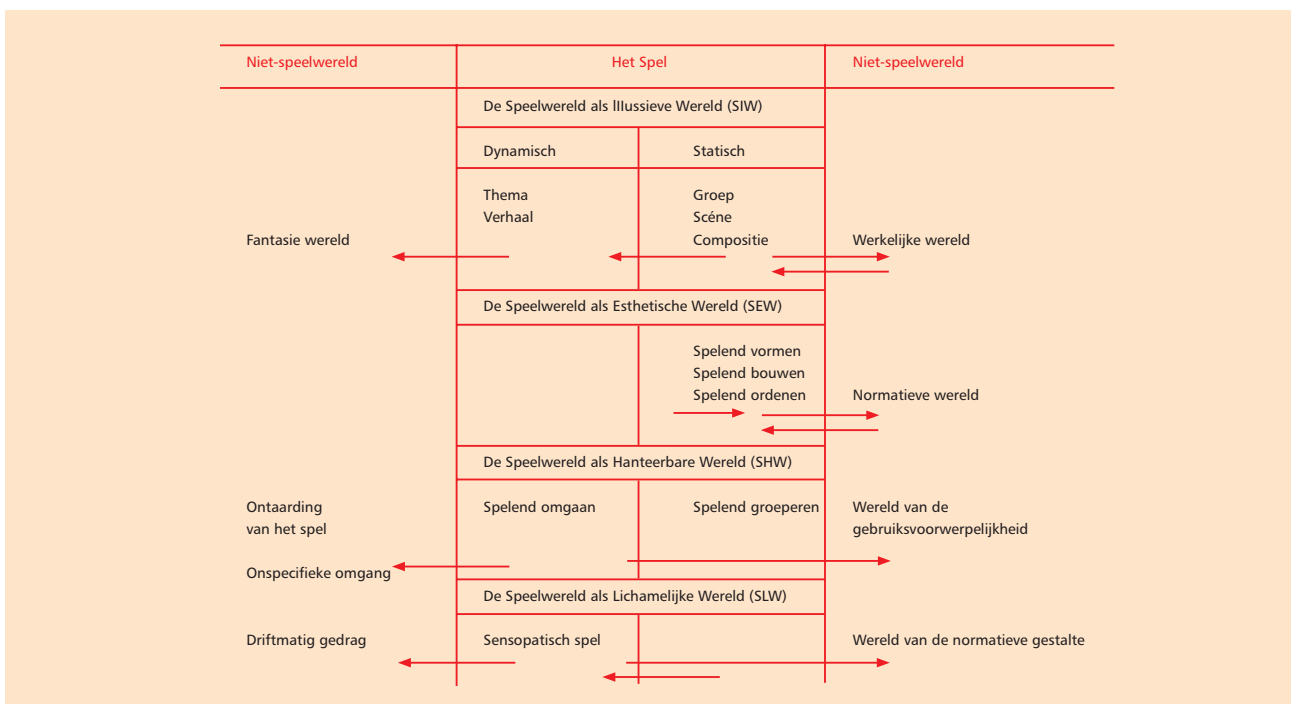
- 1: Spelend bewegen
- 2: Spelend omgaan met voorwerpen
- 3: Spelend construeren
- 4: Fantasie en rollenspel
- 5: Succes en gezelschapsspelen

Het eerste spelniveau begint bij de geboorte, bij het laatste is het kind een jaar of negen.

Maar zoals bij ieder ontwikkelingsproces, is ook de spelontwikkeling een individueel proces. Bij ieder kind zal ze net weer anders verlopen.

Je kunt het vergelijken met leren lopen. Het ene kind zet de eerste stapjes met 8 maanden, een ander met 16 maanden. Toch wordt er over het algemeen gezegd dat je de eerste stapjes rond de 12 maanden verwachten kunt.

Als een kind met 8 maanden al loopt, kun je dan ook zeggen dat dit snel is. Loopt het pas met 18 maanden,

dan is dat langzaam. En daar moet je dan wel bij zeggen: snel en langzaam met het zetten van de eerste stapjes. Want kinderen ontwikkelen zich in de eerste levensjaren op vele fronten, maar niet allemaal even snel en niet op dezelfde fronten tegelijk. Vaak zie je dat bij een kind met een snelverlopende motorische ontwikkeling, in diezelfde periode de taalontwikkeling op een veel lager pitje staat. En andersom.

Als leidster moet je natuurlijk weten wat binnen de grenzen van een normale ontwikkeling valt. Maar je moet vooral weten, dat er enorme verschillen te zien zijn tussen kinderen die allemaal een normale ontwikkeling doorlopen. Dus als we leeftijdsgrenzen aangeven bij het beschrijven van de niveaus in de spelontwikkeling, neem die dan ruim. De aandacht voor het individuele kind in zijn individuele ontwikkeling staat altijd voorop.

NIVEAU 1: SPELEND BEWEGEN

(Van 0 tot 99 jaar! Maar in het eerste half jaar is dit het enige spelniveau)

Met spelend bewegen bedoelen we de bewegingen die baby's maken, zoals bewegen met de handjes, voetjes, blazen, kruipen, stoeien.

Kernbegrippen hierbij zijn: Grove motoriek en Zintuiglijke verkenning

Een jonge baby speelt nog niet met materialen.

Hij speelt met zijn eigen lichaam en heeft daar de eerste maanden genoeg aan.

Een pasgeboren baby doet heel veel indrukken op.

Alle zintuigen worden hierbij aangesproken. Een baby ruikt, proeft, voelt, ziet en hoort de hele dag en beleeft elke dag dingen voor de eerste keer.

Het spel dat we tijdens die eerste maanden zien, noemen we sensopathisch. Dit woord is een samentrekking van twee woorden die staan voor voelen en ervaren.

Het spel is dus voelend en ervarend.

Speelmogelijkheden op dit niveau

Denk aan materiaal dat op positieve wijze de zintuigen prikkelt en waarbij nog geen of weinig activiteit van de baby zelf verwacht wordt.

Realiseer je ook, dat de zintuigen zélf nog in ontwikkeling zijn bij baby's. Wat wij als volwassenen kunnen 'zien, horen, voelen, ruiken en proeven' is niet de maatstaf die we kunnen aanleggen in het omgaan met baby's.

Zien

Het zintuig waar heel veel materiaal voor aanwezig en ontwikkeld is! Bewegend materiaal is favoriet.

Enkele voorbeelden:

Glinstermateriaal boven de wieg, Mobile, De blaadjes van een boom, Andere kinderen en begeleiders, Bewegende slingers, Spiegels (hierbij zorgt het kind zelf wel voor beweging).

Ruiken

Een zintuig dat we in het dagelijkse omgaan met baby's meestal niet zo bewust prikkelen. Baby's gebruiken dit zintuig echter vanaf het begin. Ze herkennen de geur van hun moeder, maar ook die van de knuffel die ze in hun ledikantje hebben.

Wil je de ontwikkeling van dit zintuig stimuleren, denk dan aan: De geuren van 'buiten': gras, regen, bloemen, dieren... De geuren van 'binnen': eten koken, koekjes bakken, knuffels, schone én vieze kleren, verschillende soorten zeep en parfum..Het enige wat je hoeft te doen, is er voor te zorgen dat de baby rustig even kan ervaren dat hij door een geur omgeven wordt.

Proeven

Bij jonge baby's kun je nog niet experimenteren met smaken, maar het is wel goed om te weten dat eten voor een baby ook een ontdekking is die bijdraagt aan de ontwikkeling.

Horen

Eveneens een belangrijk zintuig voor een jonge baby. Wanneer je je realiseert dat baby's die slecht in slaap komen of die gemakkelijk wakker schieten, soms rust vinden bij het monotone geluid van een stofzuiger, dan snap je dat geluid dus een mogelijkheid biedt tot spel.

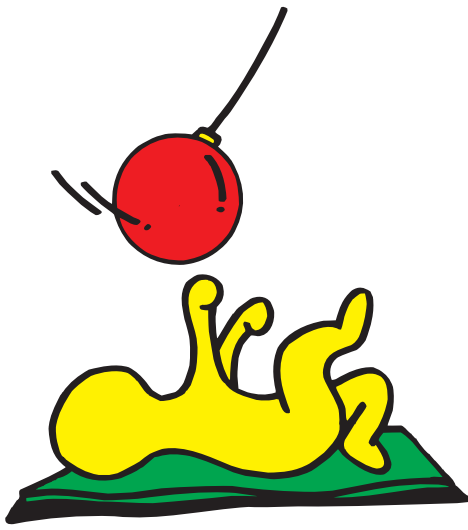
Stimuleer dit zintuig door:

Veel zingen, praten en voorlezen. Speel hierbij met je stem; varieer in toonhoogte, hard en zacht, gewoon of verdraaid (denk aan het kirren wat je min of meer automatisch tegen baby's doet). Denk hierbij ook aan bakerrijmpjes. Rinkelende mobilen, Bellenbandje aan een wipstoeltje, CD met natuurgeluiden.

(Omdat baby's nog niet zo goed onderscheid kunnen maken tussen verschillende geluiden liever geen radio, aangezien ze die ervaren als een brij van geluid.)

Voelen

Onze huid is het grootste orgaan dat we hebben. Er wordt wel gezegd dat iemand die nooit wordt aangeraakt, sterft. Via onze huid maken we contact met anderen en we gebruiken onze huid om te voelen, te tasten en af te tasten.

6

Het voelen stimuleer je met:

Babymassage, Verschillende ondergronden laten ervaren, Speelkleed, Hangmatje, Wipstoeltje.

Eigenlijk zou er in elke kinderopvanglocatie een snoezelkamer moeten zijn. Een ruimte, speciaal ingericht om de zintuigen te prikkelen. In de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking, wordt er met cliënten die op dit spelniveau functioneren vrijwel elke dag gesnoezeld. Hier kunnen we in de kinderopvang van leren!

NIVEAU 2: **SPELEND OMGAAN MET VOORWERPEN** (Vanaf 6 maanden)

In dit stadium ontdekken kinderen de functies van voorwerpen, aan de hand van ervaringen die ze met speelgoed opdoen. Door het plezier dat ze beleven als ze er – bijvoorbeeld – mee rollen, stapelen of bouwen, gaan ze die bewegingen herhalen. Zo wordt oorzaak en gevolg ontdekt en de herhaling bevordert ook het plezier in spelen met reactiespeeltjes als rammelaars en dergelijke.

Er komt een moment dat een baby in de gaten krijgt dat ze iets in beweging kan zetten. Ze slaat tegen de mobile en ontdekt dat die gaat bewegen. Als je aanwezig bent bij deze toevallige ontdekking van de baby, zul je zien dat het ook écht een ontdekking is. Het kind is verrukt en zal de beweging blijven herhalen.

Al snel ontdekt ze, dat ze ook andere dingen kan laten bewegen en ze doet dat dan ook.

Van voelend en ervarend - ofwel het ondergaan van indrukken - wordt het kind nu actief en gaat zelf dingen in beweging zetten.

Als een kind in deze fase zit, dan ontdekt het de wereld. Alle nieuwe voorwerpen worden uitgeprobeerd. Alsof het kind wil weten wat je met iets kunt doen.

Speelmogelijkheden op dit niveau

Al de speelmogelijkheden van het eerste spelniveau zijn ook in deze fase nog van belang en in trek. Alleen moeten we meer op veiligheid gaan letten, aangezien de baby mobieler

wordt, dingen gaat pakken en in zijn mondje gaat stoppen. Dus de mobilen met kleine losse onderdelen moeten buiten het bereik van de kinderen worden opgehangen.

Kijken we naar de zintuigen, dan kunnen we zeggen dat in deze fase het voelen centraal staat. Het maakt niet uit of het kind iets ziet, proeft, ruikt of hoort: het zal altijd de handjes uitstrekken en proberen om het voorwerp te pakken (en in de mond te stoppen).

Nieuw spelmateriaal voor deze fase:

Babygym, Zachte bal, Zand, Water, Rammelaars, Mobile, Zachte blokken, Plastic boekjes.

Kortom, al het materiaal wat ze veilig kunnen onderzoeken.

NIVEAU 3: **SPELEND CONSTRUEREN** (Vanaf 1,5 tot 2 jaar)

Hier leren kinderen spelenderwijs betekenis geven aan spelhandelingen. Van dingen die voorheen op zichzelf stonden, denk hierbij bijvoorbeeld aan verschillende stukjes duplo, ontdekken ze nu dat die een samenhang of relatie hebben met elkaar. Er wordt in deze periode nog veel herhaald. Imitatiespelletjes komen nu op gang; de handelingen van met name volwassenen in de omgeving, doen ze graag na. Als het kind eenmaal snapt dat er zoiets is als een samenhang, wordt speelgoed zoals de vormenkubus, maar ook puzzels populair. Werd er in de vorige fase al gebouwd, dan was dat om te kijken wat er kan met blokken. In deze fase gaan ze blokken uitkiezen op kleur en grootte. Het kind lijkt doelgerichter. Het spel is een uitbreiding van het spel uit de vorige fase. Nog steeds ligt de nadruk op onderzoeken hoe de wereld en de dingen in elkaar zitten.

Speelmogelijkheden op dit niveau

Alle mogelijkheden uit de vorige fasen.

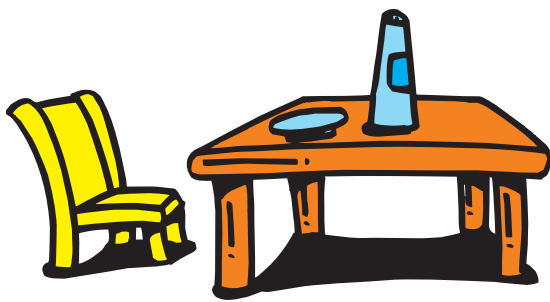
Alleen zal het kind met het speelgoed willen bouwen of stapelen of er dingen mee maken. De noodzaak tot zintuiglijke prikkeling is minder primair. Toch wil ik hier een pleidooi houden voor het horen, ruiken en proeven. De kinderen zijn in deze fase erg gericht op het zien en het voelen; de twee zintuigen die vooral gebruikt worden om te ontdekken hoe dingen in elkaar zitten. Als leidster zul je er voor moeten zorgen, dat ook de andere zintuigen aan bod blijven komen.

Uitermate geschikt spelmateriaal:

Blokken, Puzzels, Vormenkubus, Kleurentorens, Paren zoeken, Duplo, Zand, Water, Klim- en klautermateriaal. Kosteloos materiaal zoals kastanjes en natuurlijk mooie doosjes om deze in te stoppen.

Al het materiaal waarmee gebouwd kan worden of dat op de een of andere manier in of bij elkaar past.

Maar ook:

- Voorlezen. Ook verhalen geven de kinderen zicht op hoe de wereld in elkaar zit
- Liedjes en dan vooral de liedjes met gebaren die de kinderen zelf mee kunnen doen
- Dansen
- Verstopspelletjes.

NIVEAU 4: **FANTASIE EN ROLLENSPEL** (Vanaf 3 jaar)

In fantasiespel kunnen kinderen de wereld veranderen zoals zij die willen hebben, hun belevingswereld laten zien en hun ervaringen verwerken. Ze kunnen uit zichzelf van bestaande voorwerpen in de belevingswereld iets anders maken.

Op een gegeven moment gaan ze snappen dat je kunt 'doen alsof'.

Je doet alsof je je moeder bent. Wanneer een kind dit net ontdekt, dan zal het in zijn spel nog vaak precies nadoen wat het heeft gezien. Hij bakt de pannenkoeken net zoals mama of papa dat doet. Of hij geeft de pop op dezelfde manier een prik als de dokter dat gisteren deed. Nieuwe mogelijkheden komen in zicht, wanneer het kind snapt dat je bij 'doen alsof' niet alleen hoeft te kopiëren. De pannenkoeken kunnen ook in de lucht omgedraaid worden. En de prik bij de pop kan misschien wel in de bil worden gegeven in plaats van in de arm.

Kinderen die op dit spelniveau functioneren, geloven op een bepaalde manier in de werkelijkheid van hun spel. Wanneer je dus als leidster een monster speelt, moet je dan ook zorgen dat je dat spel goed afsluit. Anders blijf je het monster.

Speelmogelijkheden op dit niveau

Ook hier weer geldt, dat al het materiaal uit vorige fasen geschikt blijft voor kinderen die op dit spelniveau functioneren. Sterker nog; naarmate kinderen ouder worden, vergeten we wel eens dat ze nog steeds behoefte hebben aan zintuiglijk spel.

Nieuwe ideeën:

Al het imitatie materiaal, Doktersspullen, Keukentje, Poppen, Play-mobiel, Sprookjes in verhaalvorm, maar vooral ook in verkleedspullen, Ridderspullen (cowboy, indiaan...), Grote lappen voor het bouwen van hutten, kastelen, paleizen.

NIVEAU 5: **SUCCES- EN GEZELSCAPSSPELEN** (Vanaf het zesde of zevende jaar)

In dit stadium krijgen kinderen een steeds groter begrip van spelletjes die aan regels gebonden zijn, zoals op je beurt wachten, vooruit denken enzovoort.

Samenwerking wordt ook mogelijk, omdat het kind nu onderscheid kan maken tussen zichzelf en de wereld om zich heen. Het leert daardoor dat het met anderen kan communiceren. Het onderscheid tussen de eigen speelwereld en de dagelijkse belevingswereld wordt duidelijk.

Als kinderen op dit spelniveau komen, vinden ze het heel leuk om met regels om te gaan. In de vorige fasen ging het vooral om het spel. Als er daar regels zijn, dan waren die er alleen om te zorgen dat het spel blijft lopen. Nu wordt het belangrijk om je te meten met een ander. En dus is het belangrijk om af te spreken hoe je dat doet. Werken met spelregels dus.

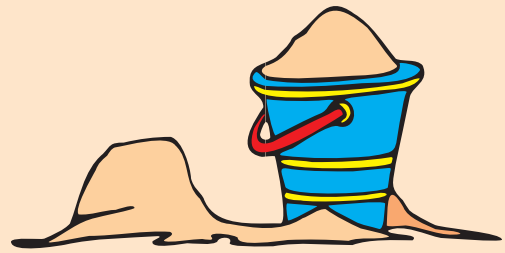
Pas wanneer kinderen op de basisschool zitten, komen ze in dit spelniveau. Misschien wel pas wanneer ze niet meer in Sinterklaas geloven. Vandaar dat het in de kinderopvang zo moeilijk is, om kinderen te leren 'wachten op je beurt'. Dat past eigenlijk helemaal niet bij de ontwikkelingsfase waarin ze zitten.

Speelmogelijkheden op dit niveau

De speelmogelijkheden uit de vorige fasen, worden hier uitgebreid met alle spelen en spelletjes met regels: Bordspelen, Kaartspelen, Sjoelen, Knikkeren en alle andere speelplaatsspelen, Voetballen en andere sporten, Dobbelspelen.

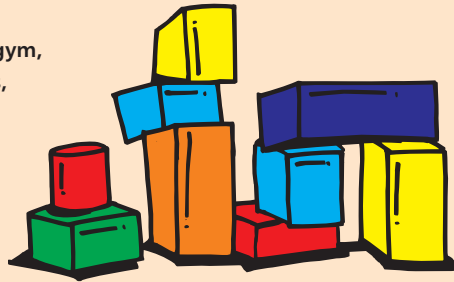
1. Spelend bewegen/sensopatisch spelen

Zintuiglijk spelmateriaal; Water, zand, wind, kijkdingen(mobile e.d.) ventilator, muziekdoosje.

2. Spelend omgaan met voorwerpen

rammelaar, duikelaars, activity-center, baby-gym, ballen, blokken, loopkar, auto, zandspeeltjes, waterspeeltjes.

3. Spelend construeren

klei, verf, knippen, plakken, ringentoren, nestkubus, pop met kleertjes, vormenkubus, puzzels, serviesje, boerderijbeesten, duplo.

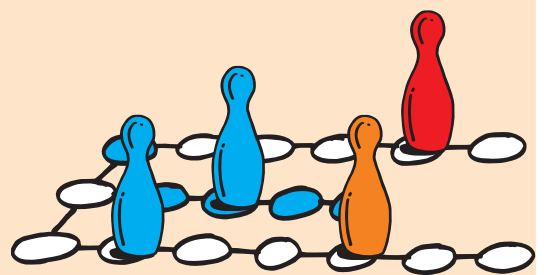
4. Fantasie en rollenspel

Lappen, meubels, verkleedkleden, sprookjesboeken, dokterspullen, keukentje, winkeltje, poppenkast, poppenhuis, garage.

5. Succes en gezelschapsspelen

Alle mogelijke spelen met regels, sjoelen, darten, kaartspelen, bordspelen, sportspelen, dobbelsteenspelen, knikers e.d.

DE ONTWIKKELING VAN

'het deelnemen aan de wereld'

Kinderen leren vanaf de geboorte steeds meer over de wereld om hen heen. En van lieverlee gaan ze ook actiever deel uitmaken van die wereld, gaan ze begrijpen dat ze er een eigen plekje in hebben.

Dit proces noemen we de ontwikkeling van het deelnemen aan de wereld.

De spelontwikkeling is daarmee nauw verwoven.

De ontwikkeling van het deelnemen aan de wereld verloopt in drie stadia: de Autosfeer, de Microsfeer en de Macrosfeer.

De Autosfeer

Een pas geboren baby is nog helemaal gericht op het eigen lichaam, leeft nog in een eigen wereld. Er is eigenlijk geen onderscheid tussen het kind en de wereld. Het kind snapt en beleeft nog niet, dat er zoiets bestaat als ik en de ander. Alles is ik.

Wat betekent dit voor het spel?

Voor het spel betekent dit, dat het kind openstaat voor alle ervaringen en deze ondergaat.

De behoefte aan lichamelijk contact is erg groot.

- Zorg dat je het kind regelmatig bij je draagt.
- Rondlopen en benoemen wat je allemaal ziet, hoort, ruikt, voelt en proeft, komt hieraan tegemoet.

De Microsfeer

Als een baby begint te ontdekken dat er buiten hemzelf ook andere dingen en mensen zijn, komt hij in de microsfeer. Iets dat in de ruimte aanwezig is, kan het kind ervaren. Maar zodra het weg is, is het ook echt weg. Vandaar dat kinderen in deze fase gaan huilen wanneer een verzorger de kamer uitgaat. Ze weten niet of de ander nog wel terug komt, en kunnen zich de ander niet meer voor de geest halen.

Wat betekent dit voor het spel?

In het spel zien we, dat het kind vooral ervaring op wil doen in het leren omgaan met dingen als speelgoed.

Ze leren in deze fase dat dingen en mensen ook weer terug kunnen komen. Veel verstopspelletje spelen dus!

- Een knuffel verstoppen onder een doekje en met veel bombarie weer tevoorschijn toveren
- Gedag zeggen bij binnenkomen en hier een vast ritueel van maken
- De namen van alle kinderen regelmatig bezingen

- Wanneer je weer in de ruimte van het kind komt, zorgen dat je eerst even contact maakt, laat weten dat je er bent.

De Macrosfeer

De volgende stap is dat een kind leert dat er in de wereld mensen zijn waarmee je iets kunt (of soms moet) doen.

Er komt een begin van spelen met elkaar. Dit start met kinderen die naast elkaar hetzelfde spel doen (parallelspeel). Samenspelen is de volgende stap.

Wat betekent dit voor het spel?

In deze fase gaan kinderen eerst naast elkaar spelen.

- Hier kun je de kinderen goed in stimuleren
- Je kunt zelf ook af en toe parallel spel gaan spelen met het kind. Gewoon hetzelfde spel ernaast gaan spelen.

Andere ontwikkelingsgebieden

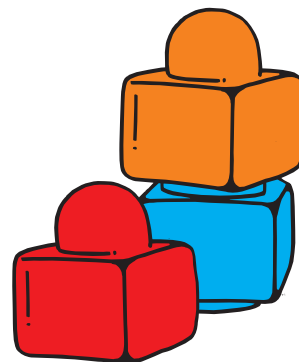
Ook andere ontwikkelingsgebieden hebben invloed op de spelontwikkeling. Denk bijvoorbeeld aan de ontwikkeling van het denken, of de motorische ontwikkeling. Voordat je echt met duplo kunt gaan spelen, zul je moeten begrijpen dat de blokjes op elkaar passen. Maar ook zul je de blokjes moeten kunnen vastpakken.

Alle ontwikkelingen die jonge kinderen doormaken, grijpen als het ware 'in elkaar'.

Want wanneer is een kind toe aan een volgend spelniveau? Als het snapt dat blokjes op elkaar passen?

Of gaat het kind dat juist snappen door met blokjes te spelen?

Waarschijnlijk is de beïnvloeding wederkerig.

Wat betekent al die theorie nu voor de praktijk?

Hoe speel je nu met baby's, dreumesen en peuters en hoe laat je hen spelen?

Tips voor de praktijk!

INSPELEN OP BABY'S

10

Als baby's wakker zijn, hebben ze behoefte aan sensopathisch spel. Het gaat om voelen en ervaren. Wanneer je een baby op je arm neemt en een liedje voor haar zingt, komen alle vijf de zintuigen aan bod. Het kind kan je zien, want je bent dicht genoeg bij zijn ogen. Het kan je voelen, want jullie raken elkaar aan. Het kan je ruiken, want jullie zijn dicht bij elkaar. Het kan je horen, want je zingt voor haar.

The image shows a musical score for the song 'Fa joe kan tak mi ni mo'. At the top, the title is written in red cursive on a set of five red lines. Below the title, there are two staves of music. The first staff is in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 3/4 time signature. The second staff is in bass clef with the same key signature and time signature. The melody is simple and repetitive, consisting of eighth and quarter notes.

Een heel mooi liedje is het Surinaamse kinderliedje Fa joe kan tak mi no mo

Fa joe kan tak mi no mo, Fa joe kan tak mi no mo
Fa joe kan tak mi no mo, Na toe bromti me ki mi
Rosaknop na mi mama, Stavaste na mi papa
Fa joe kan tak mi no mo, Na toe bromti me ki mi

Hoe kun je zeggen dat ik niet mooi ben, Hoe kun je zeggen dat ik niet mooi ben

*Hoe kun je zeggen dat ik niet mooi ben, Terwijl twee bloemen mij gemaakt hebben
De rozenknop is mijn moeder, De stavast is mijn vader
Hoe kun je zeggen dat ik niet mooi ben, Ik ben geboren uit twee bloemen*

Omdat baby's nog in de autosfeer verkeren, hebben ze ook behoefte aan op zichzelf zijn. Je hoeft een baby niet elke minuut dat ze wakker is bezig te houden. Baby's moeten ook de kans krijgen om hun eigen lijf te ontdekken. Tegenwoordig is inbakeren van onrustig slapende kinderen weer erg in. Dat is een ritueel dat echt bij het slapengaan hoort. Als kinderen wakker zijn, moeten ze bewegingsvrijheid krijgen. Op de buik gelegd worden om te leren strekken, op de rug gelegd worden om te oefenen voor het rollen. Maar vooral: heel vaak aangeraakt en toegesproken of gezongen worden.

De wat oudere baby's moeten de kans krijgen om met allerlei materiaal te experimenteren.

Op het water slaan als ze in het badje zitten. Eindeloos op de toeter van de babygym drukken. Maar ook eindeloos de blokken uit de box gooien en die dan weer terugkrijgen van de leidster.

De oudere baby's zijn misschien wel de moeilijkste groep om mee te spelen. Zij willen het liefst alles zélf ontdekken, maar kunnen dat nog niet zonder hulp. Soms spelen ze op een manier die wij niet goed herkennen als 'spelen'. Als je

de hele ochtend alleen maar blokjes opraapt die de baby's steeds opnieuw uit de box gooien, heb je niet direct het gevoel dat je met hen speelt! Toch lever je daarmee een belangrijke bijdrage aan het spel van de kinderen. Het spel op deze leeftijd is puur gericht op ontdekken en onderzoeken. Wat kan ik met dit materiaal en hoe doe ik dat? Het lijkt vaak of de kinderen alleen maar rommel maken en dat je als leidster of ouder niets anders doet dan die achter hen opruimen. In feite stel je de kinderen in staat om te experimenteren. Doordat jij steeds het materiaal aandraagt, kunnen zij ontdekken wat ze ermee kunnen. Misschien geniet jij zelf van het mooie effect wat je krijgt als je met je platte hand heel hard op het water slaat. Of misschien heb jij er wel lol in om uit een leeg frisdrankflesje een mooie toon te krijgen. Of misschien zit jij in de kroeg wel altijd te spelen met de bierviltjes. Dát is het type spel dat oudere baby's spelen. Onderzoeken wat het materiaal kan en is, ontdekken wat je er zelf mee kunt. Als leidster ben je eigenlijk alleen bezig met het scheppen van voorwaarden. Gelukkig vinden deze oudere baby's het óók erg leuk om voorgelezen of toegezongen te worden. En dat is spel, dat wij wél als spel herkennen.

INSPELEN OP DREUMESSEN

Buiten op straat zit een dreumesje gehurkt. Het probeert ingespannen om een kastanje in een te klein holletje te duwen. De wind blaast een blaadje tegen zijn gezicht, en dan weer verder. Het kind kijkt op en gaat achter het blaadje aan.

Eindeloos bezig zijn met bouwen, puzzelen, taartjes bakken. Ze zetten hun hele lichaam in om iets voor elkaar te krijgen. Maar ze willen ook ontzettend graag bewegen. Dat is het beeld van een dreumes. Een dreumes heeft net leren lopen en wil deze vaardigheid graag beter onder de knie krijgen. Jezelf kunnen voortbewegen, breidt je mogelijkheden enorm uit en maakt je wereld stukken groter! Het kind kan nu zelf spullen pakken en wanneer iets wegrolt kan het er zelf achteraan. Het heeft de hulp van de volwassenen minder nodig.

Dus die krijgen nu de rol van speelkameraadje. Samen een mooie toren maken van blokken. Of taartjes bakken in de zandbak. Een dreumes vindt het heerlijk om samen en naast elkaar dingen te doen. Dansen op muziek en liedjes met bewegingen zijn helemaal het einde.

Hoe zit de wereld in elkaar?

Dreumesen onderzoeken niet meer alleen het materiaal op zich, maar vooral hoe het werkt.

Verstopspelletjes zijn dan natuurlijk erg populair.

Dit past ook goed bij de microsfeer waarin het kind zit.

De spinnetjes

Daar komen twee spinnetjes aan (handen van boven naar beneden op het kind laten komen)

Kriebel krabbel, kriebel krabbel kriebel krabbel (kriebelen)

De ene heet Piet en de andere Daan (handen een voor een tevoorschijn halen)

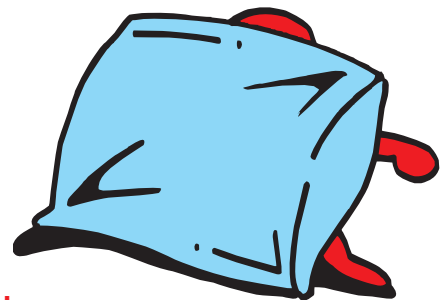
Kriebel krabbel, kriebel krabbel, kriebel krabbel' (kriebelen)

Pff (blazen tegen hand) Weg is Piet (hand achter de rug)

Pff (blazen tegen andere hand) Weg is Daan (hand achter de rug)

Daar komen ze, daar komen ze, daar komen ze weer aan (handen 'spannend' tevoorschijn halen)

Kriebel krabbel, kriebel krabbel, kriebel krabbel' (kriebelen)

Verstop de pop

Omdat het voor dreumesen nog wel eens spannend kan zijn wanneer iemand weg gaat, is het verstandig om voor verstopspelletjes een pop te gebruiken. Of een muziekdoozje, of een tikkende kookwekker. Zo kunnen ze ontdekken dat wat weg is niet voor altijd weg hoeft te zijn. En dat je soms dingen niet kunt zien, maar wel kunt horen.

Creativiteit: proces of product?

Dreumesen vinden het heerlijk om te smeren. Behangerslijm op een stuk karton en dan maar kijken wat er gebeurt. Je kunt nog materiaal geven om op het karton te plakken, maar eigenlijk is dat niet nodig. De kinderen zélf hebben daar geen behoefte aan, voor hen is het roeren en smeren de activiteit. Spelen met scheerschuim op een tafelblad vinden ze ook geweldig (je kunt ook spuitslagroom nemen, dat is eetbaar, maar ruikt minder lekker).

Cadeautjes maken voor vader- of moederdag is bij deze kinderen nog niet aan de orde. Het probleem is vaak dat wij willen dat ze iets 'moois' maken, terwijl dreumesen zelf daar nog helemaal niet aan toe zijn.

Toch een paar leuke ideetjes? Een handje in de verf en dan op een vel papier geeft mooi briefpapier. Op een T-shirt is het helemaal een mooi cadeau, maar wel wat kostbaarder. Ook een gipsafdruk van het handje of het voetje van het kind is een prachtige herinnering. Experimenteren levert trouwens prachtige kunstwerken op. Laat ze maar eens met verf smeren op schildersdoek.

Maar let er dus altijd op dat je niet voor het 'resultaat' gaat. Dreumesen zijn bezig met het proces – wat gebeurt er als je met dit materiaal aan de slag gaat? - en niet met het product – hoe maak je van dit materiaal een werkje?

INSPELEN OP PEUTERS

12

Alles doen wat moeder doet...

Dat is in één zin samengevat de peuter. Vol openheid treedt de peuter de wereld tegemoet. Het lijkt wel alsof alles nieuw is en alles de moeite waard. Een torretje kan op evenveel enthousiasme rekenen als een nieuwe bal. Alles wordt onderzocht en als een peuter iets kan nadoen, dan zal hij dat niet laten. Een bekend voorbeeld: als je bij het voorlezen aan een groepje peuters gekke gezichten trekt, dan zullen de peuters dit ook doen. Peuters snappen al dat je kunt 'doen alsof'.

Opstaan en dan...

Je staat in de kring en zegt met de bijbehorende bewegingen: "Ik ben vanmorgen wakker geworden en heb me eens lekker uitgerekt. Daarna ben ik mijn bed uitgegaan en naar de w.c. Toen ben ik onder de douche gegaan en heb mijn haren gewassen.."

Wanneer je dit spelletje een aantal keren hebt gespeeld, kun je expres foutjes gaan maken. Ze vinden het namelijk heerlijk om fouten te ontdekken!

Bijvoorbeeld: "Toen heb ik al mijn kleren aangedaan en ben ik onder de douche gegaan...".

Dan was jij de moeder...

Samen met de kinderen vadertje en moedertje spelen. Hutten bouwen, winkeltje, politie, koken in de keuken.. Alle fantasiespelen waarin ze de werkelijkheid kunnen nabootsen zijn voor peuters leuk.

Alles doen wat...

We maken een lange sliert achter elkaar aan en lopen een parcours.

We beginnen met grote reuzenstappen, dan kruipen we door de zandbak, we gaan achter de boom langs en hollen terug naar de bank.

Een geweldig spel, tenminste als je het niet erg vindt dat je ook wel eens alleen terug komt bij de bank omdat de kinderen onderweg door iets zijn afgeleid.

Draai om die rol!

Een peuter imiteert graag wat hij van volwassenen ziet. De meeste peuters zijn blij verrast wanneer jij als volwassene hén gaat imiteren. Niet als grapje, maar omdat je met de peuter wilt spelen, wilt onderzoeken wat hij speelt en waarom dat leuk is.

Bewegen

Een peuter kan rennen en springen, kruipen en rollen en wil graag leren huppelen of hinkelen. Een peuter wil bewegen, sommige kinderen liefst de hele dag.

Liedjes met bewegingen geven structuur en dat vinden peuters fijn.

Er mag gerust spanning in zitten en een knallend einde is prima! (*Jan Huigen in de ton of Papegaaitje leef je nog? zijn hier voorbeelden van.*)

Vertellen en voorlezen

Bij al die beweeglijkheid is het belangrijk om rustmomenten in te bouwen. Voorlezen en vertellen zijn hiervoor bij uitstek geschikt.

Maak een (voor-)leeshoek met lekkere kussens op de grond en laat de kinderen hier regelmatig van een verhaal genieten. Daardoor krijgen ze ook steeds weer informatie over hoe de wereld in elkaar zit en daar hebben ze nog steeds behoefte aan.

Creativiteit

Nog steeds is smeren en klieren favoriet, maar langzaamaan willen ze nu ook dingen maken.

Het combineren van die twee behoeften is dan ideaal, zoals in dit voorbeeld.

Doe wat rijst en voedingskleurstof in een bakje. Laat de kinderen roeren tot de rijst de goede kleur heeft.

De kinderen tekenen met lijm op papier en strooien daar de rijst overheen.

KINDEREN DIE NIET SPELEN

Kinderen spelen vanzelf: daar gaan we vanuit en meestal is dat ook zo. Ze willen de wereld ontdekken en hun vaardigheden vergroten, zich zaken eigen maken. Maar er zijn ook kinderen die moeilijk tot spel kunnen komen. Daar kunnen verschillende oorzaken voor zijn, waarvan we er hier enkele noemen.

Het kind voelt zich niet veilig genoeg om te kunnen gaan spelen

Er zijn situaties waarin kinderen zich niet veilig voelen en dus niet tot spelen kunnen komen.

1. Nieuw op de groep

We weten dat kinderen die nieuw binnenkomen in de groep, meestal even de kat uit de boom willen kijken. Er zijn echter kinderen die dat telkens opnieuw nodig hebben. Je ziet dat deze kinderen meestal een plaats kiezen aan de rand van de groep, terwijl ze hun ogen uitkijken naar wat er gebeurt. Voor sommige kinderen is dat kijken het spelen. Andere kinderen hebben wat hulp nodig om zich veilig te voelen. Welke hulp, is erg afhankelijk van het kind. Het ene kind wil graag even bij je op schoot of aan de hand. Het andere kind wil graag dat je (onopvallend) een speelgoedje bij haar neerlegt, zodat ze daarmee aan de gang kan. Weer een ander kind wil gewoon met rust gelaten worden. Maar er zijn ook kinderen die heel graag willen dat altijd hetzelfde speeltje voor ze klaarstaat. Elk kind is hier anders in. Maar: geen enkel kind wil – of liever: kan – er met je over praten! Als je je onveilig voelt, dan is praten daarover zo ongeveer het naaste wat je kunt doen. Deze kinderen kun je het beste benaderen vanuit je ervaring en intuïtie, met in je achterhoofd de verschillende oorzaken die we hier hebben genoemd. Werkt de ene aanpak niet, dan misschien de andere.

2. Andere kinderen

Sommige kinderen zijn bang voor bepaalde andere kinderen in de groep en durven niet te spelen als die in de buurt zijn. In de praktijk zou het uitgangspunt voor de leidsters moeten zijn, dat een kind voor het vierde jaar nog niet in staat is om werkelijk rekening te houden met een ander.

Dat geldt zowel voor de ‘aanvallers’ als voor de ‘slachtoffers’. Het is voor een peuter een veel te grote opgave om zich prettig te voelen, wanneer er anderen in de buurt zijn waar hij bang voor is.

Je kunt als leidster stimuleren dat kinderen leren om in dezelfde ruimte te spelen met anderen. Dat is een gewenningsproces, wat je het beste met rustige activiteiten kunt starten. Met enkele kinderen een puzzeltje maken, is immers minder bedreigend dan gelijk al in de drukke spelzaal te moeten fietsen met elkaar.

Peuters hebben trouwens net als oudere kinderen en volwassenen, het recht om niet iedereen aardig te vinden. Ze duiden hun grenzen meestal zelf wel aan, soms overduidelijk. Het tegenstribbelen als een kus gevraagd wordt, is daar een voorbeeld van.

3. Begeleidster

Nadia van 3 jaar houdt er niet van wanneer mensen aan haar zitten. De allereerste keer dat jij haar zag, huilde ze en om haar te troosten heb je haar op schoot genomen. Nadia blijft altijd erg op haar hoede wanneer jij in de buurt bent.

Hier is duidelijk waarom dit kind zich bij een leidster minder veilig voelt, maar soms blijft de oorzaak onbekend. Je hebt dan de neiging om goed je best te doen en te proberen het vertrouwen van het kind te winnen. Vaak heeft dit alleen maar nog meer wantrouwen tot gevolg.

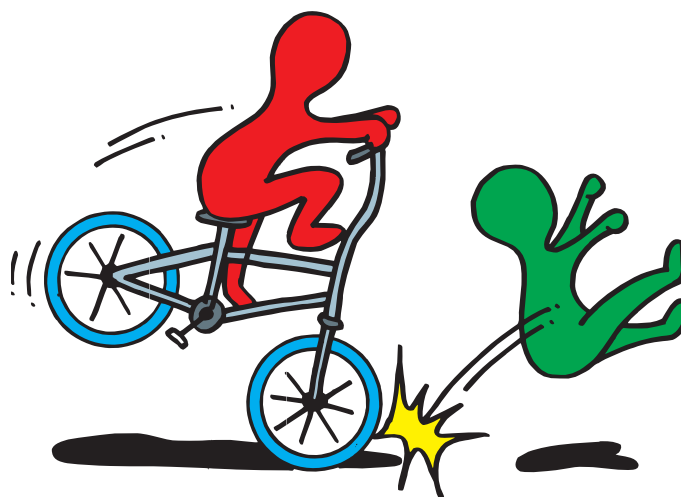
Accepteer maar gewoon dat jij voor dit kind niet de beste begeleidster bent. Als je wilt dat het kind gaat spelen, zul je dus een gepaste afstand moeten houden. Gelukkig werk je als leidster niet alleen op de groep, zodat kinderen die zich bij de ene collega wat onveilig voelen, bij de andere collega wél die ‘klik’ ervaren.

4. Slechte ervaring

Vorige week viel Beau heel hard op zijn hoofd, toen hij werd aangereden met een fietsje. Beau wil niet meer buiten spelen.

Soms heeft het kind een slechte ervaring met het spel of het materiaal dat jij aanbiedt.

Stap voor stap weer een positieve ervaring opbouwen is dan noodzakelijk. In het geval van Beau kun je eerst eens met

hem alleen naar buiten gaan. Een volgende stap kan zijn dat je met meer kinderen naar buiten gaat, maar dan zonder fietsjes..

Overvragen of ongeschikt materiaal

Al eerder gaven we aan dat spel alleen maar op gang kan komen wanneer het afgestemd is op het spelniveau waar de kinderen zitten. Als je kinderen materiaal aanbiedt waar ze (nog) niet aan toe zijn, zullen ze zulk speelgoed negeren. Of ze verzinnen er iets mee wat wel past bij hun ontwikkelingsniveau. Meestal, als een kind echt stopt met spelen, wordt het kind 'overvraagd'. Het moet dan dingen kunnen die het nog niet kan.

In de kinderopvang is het materiaal, als het goed is, afgestemd op de leeftijden en de ontwikkelingsniveaus van de kinderen. In de thuissituatie kan dat anders zijn. En er zijn ook kinderen die een wat andere ontwikkeling hebben. Als leidster moet je heel goed observeren waarom een kind niet tot spelen komt. Zorg voor materiaal dat past bij het spelniveau van het kind. Lukt dat niet? Bied dan materiaal aan uit een spelniveau eerder en kijk of het kind hier wel mee speelt. Kinderen die worden overvraagd zijn onzeker. Positieve stimulering en eindeloos complimenten geven kan dit minder maken. Geef niet alleen complimenten voor wat het kind doet, maar ook voor wie het kind is.

Kind voelt zich niet lekker

Een kind dat ziek is, speelt meestal niet. Een kind wat niet speelt, kan dus gewoon ziek zijn. Het niet spelen is dan een mooi signaal om dat te constateren.

Verstoorde ontwikkeling

Als laatste oorzaak noemen we hier een verstoorde ontwikkeling. De storing kan vanuit het kind zelf komen. Zo zullen sommige kinderen met een verstandelijke beperking niet verder komen dan spelniveau 2. In de peutergroep van een regulier dagverblijf, krijgen deze kinderen niet de

begeleiding die ze nodig hebben. Daardoor komen ze niet tot spel.

Een verstoorde ontwikkeling kan ook zijn veroorzaakt door de omgeving, bijvoorbeeld als een kind een traumatische ervaring heeft opgedaan.

Wanneer er sprake is van een verstoorde ontwikkeling, is professionele hulp nodig.

Hulp bij spel

Wanneer je je zorgen maakt over een kind, kun je aan de hand van de volgende vragen controleren of er iets aan de hand is.

1. Speelt het kind?
2. Hoe speelt het kind?
3. Wat speelt het kind?

Dit vergelijk je met wat je weet van de normale spelontwikkeling bij kinderen op deze leeftijd. En vanuit de gedachte, dat je de grenzen daarvan ruim moet nemen. Het bieden van hulp bij spelen, komt vooral neer op oog hebben voor de behoeften van het kind, het geven van individuele aandacht, voordoen en stimuleren.

WWW INFO

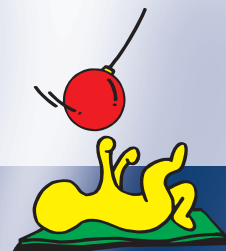
www.ouders.nl/xbzg9802/htm

www.speelzolder.nl

www.beweegkriebels.nl

Postbus 25
5688 ZG OIRSCHOT

Telefoon 0499 - 57 80 40
Fax 0499 - 57 84 27

E-mail: info@kp-opleidingen.nl
Internet: www.kp-opleidingen.nl